№ 220 ՇԱԲԱԹ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 5 1902 ՇԱԲԱԹ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 5 № 220

ԵՐԵՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կէս տարվանը 6 ռուբ. Առանձին համարները 5 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція «Мшакъ». Nous Tiflis, Rédaction «Mschak». Տելեֆօն № 258.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի եւ տօն օրերից).

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ.

Տելեֆօն № 258.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Դրական եւ բացասական կողմեր.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Պետերբուրգի քահանայական հարցը. Նամակ Խմբագրութեան. Նամակ Խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Պարսից Շահի վերադարձը. Արտաքին լուրեր.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Նամակներ Պարիզից

ԴՐԱԿԱՆ ԵՒ ԲԱՑԱՍԱԿԱՆ ԿՈՂՄԵՐ

Այն օրից, որ Սև ծովի կովկասեան ափերը սկսեցին կանոնաւոր յարաբերութիւնների մէջ մտնել եւրոպական վաճառանոցների հետ, սկսվեց և կովկասեան զանազան արդիւնքների վաճառահանումը դէպի արտասահման։ Մենք ներկայումս այդ ձևով վաճառահանում ենք մեր երկրից երկրագործական այնպիսի մթերքներ, ինչպիսիներն են ցորեն և այլ մթերք, անասնապահութեան մի խոշոր արդիւնք՝ բուրդը, հանքագործութեան այնպիսի արդիւնքներ, ինչպէս են նաւթը, մանգանը, վերջին տարիներս Քութայիսի [illegible] արդիւնքները և ուրիշ շատ ապրանքներ։

Եւրոպական վաճառանոցները, բարձրացնելով մեր երկրում արդիւնաբերվող ապրանքների գները, հանդիսանում են իբրև խթաններ և գրգիռ զարգացնելու այս և այն արդիւնագործութիւնը, [illegible] Եւրոպական վաճառանոցները, սակայն, ունեն մի մեծ անպարզութիւն մեզ համար, այդ այն է, որ նրանց վիճակի փոփոխութիւնները անմիջապէս սկսում են ազդել մեր երկրի առևտրի և արդիւնագործութեան վրա և մենք սկսում ենք տնտեսական հպատակների դեր կատարել այդ վաճառանոցների վերաբերութեամբ, ենթարկվելով նրանց հաճոյքներին և պատուէրներին։

Մտնելով միջազգային և համաշխարհային առևտրական և արդիւնագործական շրջանադարձութեան մէջ, մենք չը պէտք է մոռանանք, որ մեզ վրա պարտաւորութիւն է ծանրանում հետևել համաշխարհային արդիւնագործութեան և առևտրի դրութեանը, ուսումնասիրել նրանց մէջ կատարվող փոփոխութիւնները, որպէս զի կարող լինենք ժամանակին միջոցներ ձեռք առնելու և գործելու այդ փոփոխութիւնների համաձայն, բարեփոխելով արդիւնագործութիւնը, մոցնելով այս և այն կատարելագործութիւնը, կամ լայնացնելով ու նեղացնելով զանազան արդիւնագործութիւնների ծաւալը։

Միջազգային և համաշխարհային տնտեսական մեր կապերի զարգանալը այդպիսով օգտաւէտ կը լինի, քանի որ մենք կարող և ընդունակ կը լինենք նրան յարմարվելու և նրա պահանջներին համապատասխան գործելու։ Այլապէս կարող ենք մենք վտանգների մէջ ընկնել և այնպէս փնասվել, որ յետոյ մեզ համար դըժուար կը լինի վերականգնել քայքայված դիրքը։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՔԱՀԱՆԱՅԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ
(Նամակ Խմբագրութեան)

Պետերբուրգի հայոց եկեղեցու նախկին սարկաւագ Մնացականեանը «Մշակի» 180 համարում փորձել է հերքել իմ գրածը նրա ապօրինի ձեռնադրութեան մասին, առաջ բերելով, որ Պետերբուրգի 209 ծխականներից նրա թղթին ստորագրվել են և առաջարկել են իրանց տները չը յաճախել միայն 94 հոգի, որ ինքը ձեռնադրվել է 1841 թւի կանոնի համաձայն և որ թեմիս առաջնորդին բողոքողները, նրանց մէջ խորհրդի «չորս չինովնիկ անդամները» յանդգնաբար ոտի տակ են տուել ամենքիս համար պարտադիր պետական օրէնքը։

Եթէ ճիշդ չէ մեր ասածը, թէ Մնացականեանի ձեռնադրութեան դէմ բողոքել են բոլոր ծխականները, թէ նրա թղթին ստորագրող 94 հոգին միաձայնութիւն չեն կազմում, հարցնում ենք. կարող է Մնացականեանը ցոյց տալ, թէ ովքեր են այն 115 հոգիները, որոնք հետաքրքրվում են եկեղեցական խնդիրներով, որոնց կապը այդ եկեղեցու հետ Զատիկ և Ջրօրհնէքի տօներին եկեղեցի գալուց այն կողմն է անցնում, որոնք մասնակցում են տարեկան եկեղեցական ընդհանուր ժողովներին, վերջապէս գիտակ են իրանց օրբազան իրաւունքներին և հրաժարվել են ստորագրել մեր յիշած թըղթին։ Թւերի հետ խաղալու արհեստը՝ սև սպիտակ ցոյց տալու համար, պատկերացնում է Մնացականեանի հոգու ներքին պատկերը, որի աւելի խորին ծալքերը նա մերկացրել է նամակի վերջում՝ «չորս չինովնիկներին» նուիրված տողերում։ Նորընծայ քահանան իր նամակով ազատեց մեզ մի մեծ տհաճութիւնից՝ մերկացնել նրա հովուական առաքինի հոգու յատկութիւնները։

Բայց այդ չէ միայն. հայ եկեղեցու նոր հովիւը, Աստրախանի ծխական դպրոցականը, իր հովուական բարձրութիւնից պետական օրէնքներ է մեկնում նաև «գաղտնի խորհրդականին» ազէտին միայն յատուկ ինքնամոռացութեամբ։ Նա գտել է, որ մայրաքաղաքում ապրող լուսաւորչադաւան հայը ամբողջ պետութեան մէջ բացառաբար զրկված է իր եկեղեցու նուիրական իրաւունքներից մէկից՝ ինքն ընտրել իր հովուին և որ ուզենան, նրա չլինքին կարող են փաթաթել թէկուզ մի Մնացականեանի։ Պետութեան օրէնքը մի է և ընդհանուր բոլորիս համար, մի է և այդ օրէնքի ոգին, որի զանազան յօդուածները իրար լրացնելով, երբէք չեն կարող իրար հակասել, հետևապէս դէմ լինել օրէնքի հիմնական ոգուն։ Այդ այդպէս լինելով, 1841 թւի յօդուածը Մօսկվայի և Պետերբուրգի հայոց եկեղեցիների պ. հոգաբարձուին յատկացնելով հոգեւորականներ նշանակելու բացառիկ իրաւունքը, չէր կարող այդ քաղաքներում ապրող բազմաթիւ հայերին զրկել նրանց կրօնական այն իրաւունքից, որ ունեն ամբողջ կայսրութեան մէջ իրանց եկեղեցին ազատ պաշտելու իրաւունք ունեցող հայերը։ Եւ ահա տեսէք, թէ օրէնսգէտը, բացառիկ իրաւունք տալով պ. հոգաբարձուին, ինչպիսի իմաստուն հեռատեսութեամբ պաշտպանել է ժողովրդի անքննարարելի իրաւունքը։ «Քահանաների ընտրութիւնը վերապահված է հոգաբարձուին, նախապէս համաձայնութիւն ստանալով թեմական իշխանութիւնից», ասված է 1841 թ. կանոնի մէջ, որով որոշակի սահմանված է հոգաբարձուի իրաւունքի չափը, պայմանադրելով նրա ընտրութիւնը առաջնորդական իրաւասութեամբ։ Այժմ տեսնենք, առաջնորդը իրաւունք ունի՞ առանց ժողովրդի համախօսականի քահանաներ ձեռնադրել հայ ծխականների համար։

Նախ քան այդ հարցին պատասխանելը, մեզ թոյլ ենք տալիս առաջնորդական իրաւունքների և պարտաւորութիւնների վերաբերեալ յօդուածներից մի քանի քաղուածքներ անել Մնացականեանի ձեռնադրութեան այլանդակ ապօրինութիւնը պարզելու համար։ Պետական օրէնսգրքի 1204 յօդ. սահմանում է՝ որ առաջնորդը իրաւունք ունի քահանայ ձեռնադրել հայ-լուսաւորչական եկեղեցու համար «այդ եկեղեցու հին կանոնների հիման վրա», 1171 յօդ. սահմանում է՝ որ առաջնորդը ի նկատի պիտի ունենայ, «որ քահանաների և եկեղեցական պաշտօնեաների թիւը չաւելացնէ, եթէ չը կայ անհրաժեշտ կարիք». 1176 յօդուածով առաջնորդը պարտաւոր է «եթէ ոչ ամեն տարի, ամենապակասը երեք տարին մի անգամ այցելութեան գնալ Բարձրագոյն նրան հաւատացած թեմը»։

Այս էական յօդուածները պարտադիր են մեր բոլոր առաջնորդների համար, նրանց մէջ է և Բեսարաբիայի թեմակալը։ Երբ 1204 յօդուածը պարտաւորեցնում է առաջնորդին քահանայ ձեռնադրելիս վարվել իր եկեղեցու հին կանոնների հիման վրա, ուր ժողովրդի ընտրողական իրաւունքը անքննարարելի է և 1841 թ. Բարձրագոյն հաստատված կանոնը որքագործում է առաջնորդական իրաւունքը, միթէ պարզ չէ,

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊԱՐԻԶԻՑ

I

Տիտանը

Մարմնի մի տեսակ սարսուռով և սրտի խոր հառաչանքով էր, որ ամբողջ Եւրոպան լսեց Զօլայի մահվան մասին։ Մահը՝ այնքան անսպասելի, այնքան պատահական ու ողբերգական էր, որ Եւրոպայի բոլոր քաղաքակրթված անկիւններից չը տեսնված ու չը լսված հաւաքական զգացմունքի ձայներ բարձրացան։ Եւրոպայի աչքում Զօլան և նշանաւոր գրող էր և նշանաւոր մարտնչող։ Աւելի ևս. նա մեծ քաղաքացու մարմնացումն էր։

Զօլայի, որպէս վիպագրի, անուան հետ կապված է գրականութեան նատուրալիզմը, իբրև մեթօդ գեղարուեստական երկերի համար։

Դուրս գալով ասպարէզ վաթսունական թըւականների վերջում, երբ ամեն տեղ նորանոր գիւտեր էին լինում բնական գիտութիւնների մէջ, Զօլան մի կողմից ենթարկվում էր դարվինիզմի ուսման և միւս կողմից գտնվում էր Տէնի և Օգիւստ Կօնտի պօզիտիվիստ փիլիսոփայութեան ազդեցութեան տակ։ Դա մի շըրջան էր, երբ ֆրանսիական հասարակութիւնը ֆրազներին ու անուշ խօսքերին էլ չէր հաւատում. նա ագահութեամբ կլանում էր այն ամենը, ինչ այսպէս թէ այնպէս կապված էր բնական և դրական գիտութեան հետ. սկեպտիցիզմը սկսել էր արմատներ ձգել և հասարակական հարցերում որոնում էին նախ և առաջ դրական փաստեր, նիւթական պատճառներ, մի խօսքով իրականութիւն։ Տէնը այդ ժամանակներում դուրս է գալիս իր նշանաւոր գրական թէօրիայով, որով հաստատում էր, թէ գեղարուեստական երկերը հետևանք են նիւթական միջավայրի։ Հռչակաւոր Կլօդ-Բեռնարը և միւս բնագէտները խոշորացոյցի և անալիզի վրա հիմնված զարմանալի գիւտեր են անում. միւս կողմից ձայներ են լսվում, թէ մարդկութեան առաջընթաց քայլերը յենված են լոկ բնական և նիւթական հողի վրա։ Ահա այսպիսի մթնոլորտումն է, որ բնականապէս, դարուս պահանջը ըմբռնող մի տաղանդաւոր երիտասարդի մէջ իսկոյն հարց է ծագում, թէ արդեօ՞ք չէ կարելի, որ գեղարուեստական գրականութիւնն էլ ընդունէ բնագիտութեան ճիշտ մեթօդները. արդեօք ժամանակը չէ՞, որ վէպը, փոխանակ հնարովի ու սուտ կեանքի՝ պատկերացնէ իսկական, առօրեայ կեանքը, նկարագրէ թէկուզ ամենակոշտ ու կոպիտ, բայց և այնպէս իրականութեան և միայն իրականութեան պատկերը։ Բնական էր, ասում ենք, որ այդ հարցը դրվէր գրականութեան մէջ էլ, մանաւանդ այն պատճառով, որ տեղ-տեղ գրականութեան մէջ այդ իրական կեանքը արդէն պատկերացվում էր, մասամբ Բալզակի, մասամբ Ֆլօբերի վէպերում։

Եւ ահա այդ՝ ինքն ըստ ինքեան ճիշտ սկզբունքի վրա հիմնված՝ Զօլան առնում է կարծես մի խոշորացոյց, դնում է դրա տակը մարդկային կեանքը և սկսում է նկարագրել։ Ճիշտ է, դուրս է գալիս կեանքի լուսանկարչութիւնը, բայց մարդկային ախտերը ու մոլութիւնները դուրս են գալիս նոյնպէս խոշորացրած, մեծացրած, լայնացրած ու ուռած։ Դրա հետ միասին Զօլան դուրս է բերում իր վէպերում մի շարք հիւանդոտ, այլասերված տիպեր։ Այդ վէպերում մարդկային կեանքը քանի գնում այնքան կարծես մռայլ կերպարանք է ստանում. մինչ այդ դեռ չը տեսնված կեանքի պատկերները՝ ուժգին կերպով ցնցում են ընթերցող հասարակութիւնը։ Հակառակ միւս վիպագրողներին, որոնք նկարագրում են առողջ և մաքուր կեանքի մթնոլորտը ու միջավայրը՝ Զօլան ընթերցողին իջեցնում է հասարակական մի մռայլ անդունդից դէպի կեանքի աւելի ևս մութ անկիւնները. այստեղ մարդիկ այլասերվում են ալկոհոլից, այնտեղ հիւանդութիւններից. մի տեղ մեռնում են երեխաները քաղցից, միւս տեղ ամբողջ հասարակութիւնը զեղխութեան է մատնված։

Եւ այսպէս չորրուկ, քսան տարվայ ընթացքում հռչակաւոր վիպագիրը ֆրանսիական կեանքի իրականութիւնն է պատկերացնում։ Մի և նոյն ժամանակ նա անդադար կռւում է ֆրանսիական գրական-քննադատների հետ, որոնք հուր և անէծք են թափում նրա գլխին։ Նրանք չեն ընդունում գրականութեան այդ մեթօդը. նրանք համարում են նրան տաղանդազուրկ և անբարոյական գրող։ Անբաւական համարելով նատուրալիստական վէպը՝ Զօլան գրում է մի քանի հատ նատուրալիստական դրամաներ, որից յետոյ գրական մենամարտը աւելի ևս սաստկանում է. բայց այստեղ արդէն քննադատները աւելի ուժեղ են մի որ և է երկ խորտակելու և մինչև Զօլայի վէպերը ծախվում են հարիւր հազար օրինակներից աւելի՝ նրա թատրօնական պիեսները մէկը միւսի ետևից անաջողութեան են ենթարկվում։ Այս գրական մենամարտը այն աստիճանին է հասցնում Զօլային, որ նա իր մի քանի քննադատական յօդուածների համար տեղ չէ գտնում ֆրանսիական մամուլում և ստիպված է լինում տպել օտարազգի ամսագիրներում։ Զօլայի քննադատական յօդուածների հետ շատ քչերն են ծանօթ, չը նայած որ հինգ-վեց հատոր են կազմում այդ քննադատութիւնները։ Սակայն այդ գրական բանակռիւը վերջանում է միայն այն ժամանակ, երբ Զօլան վերջացնում է «Ռուգօն-Մակար»-ների սերիայից վերջին, տասնեւիններորդ հատորը։

Այնուհետեւ (դա իննսունական թւականների սկզբումն էր) բեղմնաւոր վիպագիրը սկսում է մի նոր գրական շրջան «Երեք քաղաք» ընդհանուր անուան տակ. այդ վէպերում՝ մի նոր հաւատ է փնտռում մի տանջված սիրտ։ Այստեղ արդէն ինքը Զօլան իր նատուրալիստական մեթօդից քանի գնում հեռանում է և մօտենում է այսպէս կոչված բէալիստական—ռոմանտիզմին։ «Ժերմինալի» անմահ հեղինակը ինքն էլ տեսնում է կարծես, որ իրականութեան, այն էլ բացասական իրականութեան մերկ նկարագրութիւնը այլ ևս չէ կարող յարուցանել այն գեղարուեստական յուզմունքները, ինչ ընդունակ էր անել եօթանասնական թւականներում։

Բացի այդ՝ ինքը բնական գիտութիւնն էլ շատ դէպքերում անկարող էր բացատրել մարդկային կեանքի հոգեբանական բոլոր ելևէջները։ Զօլայի համար քանի գնում պարզվում էր, որ կեանքը այնքան էլ միակողմանի չէ. բացի բացասական կողմերից՝ հարկաւոր էր որոնել մարդկային ոգու դրական հակումներն էլ։ Ճիշդ է, քիչ են դրանք, բայց գեղարուեստագէտը պէտք է փնտռէ և գտնէ. այլապէս նրա նկարագրած կեանքը դառնում է միակողմանի և ուրեմն միայն որոշ չափով համապատասխան իրականութեան։

«Երեք քաղաք»—երեք վէպերից յետոյ Զօլան ձեռնարկում է իր հռչակաւոր «Չորս Աւետարան» վէպերը. այն է՝ «Բեղմնաւորութիւն», «Աշխատանք», «Ճշմարտութիւն», որ դեռ տպվում է և «Արդարադատութիւն», որ անմահ հեղինա-

որ մայրաքաղաքում ապրող հայերս իրաւազուրկ չենք եւ առաջնորդը առանց մեր համախօսականի որ եւ է մէկին մեզ համար ձեռնադրել չէր կարող, այլապէս ո՞ւր կը մնայ հայոց եկեղեցու հին կանոնների պահպանութիւնը։ Բայց որպէս զի ցոյց տանք, որ օրէնքի յօդուածները այլ կերպ չեն հասկացվել եւ գործադրվել, առաջ բերենք մի չարք օրինակներ։

Քաղաքումս կան երկու քահանայ, երկուսն էլ նախ քան ձեռնադրվելը երկար տարիներ պաշտօն են կատարել մեր եկեղեցում եւ ապա յատուկ համախօսականով ձեռնադրվել։ Մինչեւ ա՛գամ Գրիգոր քահանան, նախկին քահանայի որդին, ձեռնադրվելուց առաջ եղել է Էջմիածնում եւ Մակար կաթողիկոսի հաճութիւնը ստացել, այնուամենայնիւ, ներկայ իշխանի հանգուցեալ հայրը գրաւոր պատուիրել է նրան ստանալ նախապէս ծխականների հաճութիւնը եւ ապա թէ ձեռնադրվել։ Դեռ ամենքի յիշողութեան մէջ թարմ է Մօսկվայի քահանայական խնդիրը։ Իշխան Աբամելիքը այստեղի երկրորդ սարկաւագ Շալամեանին ուղարկեց Մօսկվա այնտեղի վրա երկրորդ քահանայ ձեռնադրելու համար. Մօսկվայի հայերը ծանօթացան նրա հետ, Պետերբուրգի պարգեւը Պետերբուրգին վերադարձրին։ Ժողովրդի մեծամասնութիւնը ընտրեց Ս. Աճարոնեանին եւ Ներսէս եպիսկոպոսը անյարմար գտաւ նրան ձեռնադրելու եւ, վերջապէս, նոյն ժողովուրդը ընտրեց Էմմանուէլ քահ. Նազարեանին։ Այս բոլորը մասամբ չէ հասկացել Մնացականեանը, մասամբ էլ մոռացել է, եւ հրապարակ է գալիս հաստատելու, որ իր ձեռնադրութիւնը օրէնքով է կատարվել։ Բացի մեր առաջ բերած 1204 յօդուածից, Մնացականեանի ձեռնադրութիւնը ընդդէմ է նաեւ 1171 յօդուածին, որով առաջնորդին պատուիրվում է «առանց անհրաժեշտ կարիքի չաւելացնել քահանաների թիւը»։ Մեր եկեղեցու շտատը կազմում են երկու քահանայ եւ մի սարկաւագ. երկրորդ սարկաւագը մի առժամանակ տիրացութիւն անելուց յետոյ, աջողեցրել եւ ձեռնադրվել է, չարունակելով մնալ տիրացու։ Մնացականեանը քանի տարիներ նրան երբէք չէր թոյլ տալիս վերաբերումն կատարել, որովհետեւ նրան համարում էր ապօրինի եւ շտատից դուրս ձեռնադրված։

Թէ որքան անհաճելի էր եւ ծխականներիս վրա ինչպիսի ազդեղ տպաւորութիւն էր գործում այդպիսի վերաբերմունքը, անընդհատ գանգատներ եւ դժգոհութիւններ լսելը, աւելորդ է գրել, եւ միակ յոյսն էր, թէ առաջնորդը կը գայ իր թեմն այցելելու եւ այդ խռովեցուցիչ չարիքը կը վերացնէ միջից։ Սրբազան առաջնորդը իր այդ պարտաւորութիւնը երեք տարվայ ընթացքում ոչ մի անգամ չը կատարեց, հակառակ օրէնքի պահանջին, իսկ դրա փոխարէն, դարձեալ օրէնքի հակառակ, երրորդ քահանայ ձեռնադրեց մեզ վրա, նոր չարիքի եւ խռովութեան առիթ ստեղծելով։ Կրկնում ենք, այս բոլորից յետոյ մարդիկ երես ունեն օրէնքի պաշտպանութեան դիմելու եւ յանուն օրէնքի խօսելու։ Երբ ձեռնադրութեան լուրը մասնաւոր կերպով ծխականները լսեցին, խորհրդի երկու անդամներ հեռագրով հարցրել էին առաջնորդին լուրի ճշդութեան մասին եւ նա այդ հեռագրի գրաւոր պատասխանին կցել էր Մնացականեանի գրաւոր ստորագրութեան պատճէնը իշխան Աբամելիքին տուած, որով նա պարտաւորվում է քահանայութեան իրաւունք չը խնդրել, քանի որ երկու քահանաները կենդանի են, այլ մնալ սարկաւագ մինչեւ նրանցից մէկն ու մէկը կը մեռնի։ Կամ, ուրիշ խօսքով, Մնացականեանը գրաւոր խոստում է տուել ձեռնադրվել «պահեստի» համար։ Այս ստորագրութիւնը առաջնորդին իրաւունք է տուել մոռանալ պետական օրէնքը եւ իր եկեղեցու հնադաւան կանոնների դէմ ձեռնադրութիւն կատարել։ Մենք դժուարանում ենք եւ ոչ մի կերպ չենք կարողանում հասկանալ, թէ ինչից դրդված առաջնորդը մի այնպիսի քայլ է կատարել։ Մենք միայն այս կարող ենք ասել, եթէ նա գէթ մի անգամ մեր քաղաքը եկած լինէր, տեղն ու տեղը ծանօթանար այդ սարկաւագի հետ, լսէր, որ յայտնի ծխականներ, օրինակի համար, Մաղիբեան, պրոֆէսոր Վ. Վարդանեան, Սուլթան-Շահ, Պապով եւ ուրիշները հեռացրել են նրան իրանց տներից, հաւատացած ենք նա այդպիսի սխալ չէր անի, որովհետեւ չենք ընդունում, որ նա հայ եկեղեցու թշնամի լինի, կամ որ եւ իցէ պատճառով Պետերբուրգի ծխականների դէմ զինված։

Մենք երկարացրինք մեր ասելիքը, որովհետեւ հարցը թէեւ Պետերբուրգի եկեղեցուն է վերաբերվում, բայց սկզբունքի հարց է եւ մենք մի քանի տողով վերջացնել չէինք կարող։ Մենք առիթ կունենանք այս մասին դեռ խօսելու, առաջ բերելով սարկաւագի պարտաւորագիրը եւ առաջնորդի ծխականների բողոքի պատասխանը։

Այս րօպէին լսեցի, որ առաջնորդը նորընծային մէկ ամսով դադարեցրել է քահանայագործութիւնից։ Առաջնորդի քայլը քաղցր տպաւորութիւն գործեց ծխականներիս վրա։ Սպասում են սրբազանի երկրորդ քայլին—ազատել մեզ ինքնակոչ քահանայից։

Դիտող

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, նոյեմբերի 4-ին

Թոյլ տուէք ձեր լրագրի միջոցով յիշեցնելու հայ հասարակութեանը, որ ժամանակ է մտածելու սեփական թատրօնի շինութեան մասին։ Առաջ, երբ հարց էր բարձրանում հայ ներկայացումների վերաբերմամբ, միշտ առարկում էին, թէ կանոնաւոր խումբ չը կայ, թէ հին պիեսներ են տրվում եւ այլն...

Այժմ, փառք Աստուծու, մենք ունենք մի հաստատուն հիմնարկութիւն, այն է «Հայոց Դրամատիկական ընկերութիւնն», որը ամեն ջանք գործ է դնում դերասանական լաւ ուժերից խումբ պահելու, որը րէպէրտուար կազմել է նոր եւ հետաքրքիր պիեսներից եւ մնում էր միայն յուսալ, որ մեր հասարակութիւնը սիրով կը յաճախէ այդ ներկայացումները եւ դրանով միջոց կը տայ Դրամատիկական ընկերութեանը աւելի եւս լայնացնելու իր գործունէութիւնը։ Բայց փորձից տեսնում ենք, որ մեր հարուստ դասակարգը շատ քիչ է տրամադիր մեր յոյսերը արդարացնելու, այնպէս որ մեր թատրօն պահող հասարակութիւնը միջին ասված դասակարգն է, իսկ այդ շրջանի համար մեր թատրօնական արդի պայմանները բաւական ծանր են ու անյարմար։ Գները բարձր են եւ մեր ցանկացածից աւելի, չունենք մեր տրամադրութեան տակ այն օրերը, որ ամենից աւելի յարմար է ներկայացումների համար. այսպէս, օրինակ, այժմ ստիպված ենք բաւականանալու երկուշաբթի օրով, որը ամեն կողմից անյարմար է։ Եւ այս դժուարութիւնները, ի հարկէ, գոյութիւն չէին ունենայ, եթէ Դրամատիկական ընկերութեան տրամադրութեան տակ լինէր մի թատրօն։

Ցանկալի է ընտրել հայ բնակչութեան կենտրօնում մի տեղ եւ կառուցանել մի պարզ, յարմար շէնք։ Այդպիսի մի կենտրօնական տեղ մենք ի նկատի ունենք—այն է Հայոց Բարեգործական ընկերութեան պատկանող մի հող 300 քառակ. սաժէն տարածութեամբ, որը գտնվում է Միջին-Փողոցում, պ. Մանթաշեանի կալուածքի դիմաց։ Այդ հողը ընկերութիւնը ստացել է հանգուցեալ Խուդադեանից, միտք է ունեցել մի քարվանսարայ շինելու այդտեղ, բայց այդ չէ աջողվել եւ այժմ այդ հողը մընում է դատարկ, այնպէս որ մենք լիայոյս ենք, որ Բարեգործական ընկերութիւնը կը ծախէ, եթէ հայոց թատրօնի շինութեան հարցը գլուխ գայ։ Աւելորդ չեմ համարում աւելացնելու, որ այդ հողին կից կան խանութներ, որոնց կարելի է նոյնպէս ձեռք բերել այն հաշւով, որ թատրօնը շինելուց յետոյ կարելի է վարձու տալ այդ խանութները եւ դրանով ծախսի մի մասը ծածկել։

Ի հարկէ, շատ լաւ կը լինէր, որ Դրամատիկական ընկերութիւնը ինքն իր միջոցներով կարողանար գործը գլուխ բերելու. բայց ամենքին յայտնի է, որ ընկերութիւնը դրամագլուխ չունի եւ ապրում է օրվայ եկամուտներով, այնպէս որ այս հարցի վճիռը մնում է հասարակութեան օժանդակութեան վրա։

Եւ այս երկտողով ես ցանկանում եմ հայ հասարակութեան ուշադրութիւնը դարձնել այդ հարցի վրա։ Իմ առաջարկութիւնը անիրագործելի չէ, եթէ համակրութիւն գտնէ ժողովրդի մէջ եւ ես համոզված եմ, որ եթէ համերաշխ ու եռանդով սկսվի այդ գործը, երկու, երեք տարուց յետոյ մենք կունենանք սեփական թատրօն, որը մէկ կողմից մատչելի կը լինի ժողովրդի աւելի լայն մասսային, իսկ միւս կողմից էլ աւելի զարկ կը տայ մեր դրամատիկական գործի զարգացման։

Իշխ. Մարիամ Թումանեան

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, նոյեմբերի 4-ին

Թիֆլիսի Վանքի մայր եկեղեցու ծխականները ահա քանիերորդ անգամն է, որ հրաւիրվում են ժողովի երէցփոխի հաշիւները քննելու, բայց ժողով չէ կայանում, որովհետեւ մի քանի հարիւր հրաւիրվածներից հազիւ 10—15 մարդ է գալիս։ Այսքան անտարբերութիւն այդ եկեղեցու ծխականների կողմից տարօրինակ է եւ միանգամայն անմխիթար։

Որքան յիշում ենք, այժմեան երէցփոխ պ. Բուդաղեանը 15 տարի է, ինչ որ վարում է այդ պաշտօնը։ Մի քանի անգամ նա վերընտրվել է. Թէեւ այդ եկեղեցին ունի 1000-ից աւելի ծխական, սակայն ամեն անգամ հրաւիրվում են 500 հոգի, բայց մի եւ նոյնն է, հրաւիրվածներն էլ չեն գալիս։

Ներկայ հրաւէրը վերջինն է։ Գործակալը հրաւիրում է նոյեմբերի 6-ին ծխականներին ժողով գումարելու եւ քննելու երէցփոխի հաշւեմատեանները։ Կարելի է հաստատ ասել, որ հազիւ թէ 20 հոգի ներկայ գտնվեն։ Ծխականներիս վրա է ընկնում ամենամեծ պարտականութիւնը եկեղեցու բոլոր գործերը վարելու ըստ արժանւոյն։ Մեր եկեղեցին ժողովրդական է, ուրեմն նրա ամեն մի գործը, ամեն մի երեւոյթը ժողովրդով պէտք է տեղի ունենայ։ Բայց ցաւում ենք, որ «ժողովրդական» կոչումը չէ իրականանում հէնց նոյն ժողովրդի անհոգութեան պատճառով։ Ծուխը չէ օգտվում իր իրաւունքից, ծուխը չէ հասկանում իր անելիքը, ծուխը չէ ուզում հետաքրքրվել իր եկեղեցու գործերով։ Դժուար կարողանում ենք հաւատալ, որ Վանքի մայր եկեղեցու ծխականները տգէտ ամբոխի ժողովածու են։ Մինչդեռ իբրեւ օտարազգիների մէջ հայաշատ մի քաղաքի մայր եկեղեցին, այդ եկեղեցու բարեկարգութեան վրա հարկաւոր է աւելի լուրջ մտածել։

Հաւատացէք, եթէ Ներսիսեան դպրոցը իր երգեցիկ խումբը չուղարկէ այդ եկեղեցին, մինչեւ հիմա կանոնաւոր երգեցիկ խումբ չէր ունենայ, այնպէս անմխիթար են այդ եկեղեցու ներքին գործերը։

Շեշտում ենք, որ անհրաժեշտ է ամեն ջանք գործ դնել ծխից ամենայարմար անձն ընտրելու այդ պատասխանատու պաշտօնի համար, որովհետեւ այդ եկեղեցու բարեկարգութիւնը պէտք է օրինակ դառնայ միւս եկեղեցիների համար։ Թող հասկանան այդ եկեղեցու ծխականները, գոնէ հասկացողները, որ աւելորդ չէ 2—3 տարի մի անգամ իրանց ծխական եկեղեցու կարիքները հոգալու համար կորցնել 2 ժամ. Միայն 2 ժամ։

Ծխական

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Երէկ, նոյեմբերի 4-ին, երեկոյեան գնացքով Թիֆլիս ժամանեց երկրագործութեան մինիստր Ա. Երմոլով եւ իջեւանեց կառավարչապետի պալատում։ Մինիստրը կը մնայ Թիֆլիսում մի քանի օր եւ կը ծանօթանայ գիւղատնտեսութեան եւ պետական կալուածների

կը հազիւ էր սկսած։ Սա մի սիմվօլ է, որ Զօլան մեռաւ չը վերջացրած իր «Արդարադատութիւնը». հէնց մեր կեանքումն էլ, թէեւ մենք տեսնում ճշմարտութիւնը, որ հազիւ հազ նոր է դուրս գալիս, բայց արդարադատութիւնը դեռ չէ ծնված...

Երեսունից աւելի հատորների մէջ Զօլան տալիս է ֆրանսիական հասարակութեան բոլոր միջավայրերի պատկերները։ Ոճը—ինքը մարդն է. եւ Զօլան որպէս վիրաբոյժ իր ուժգին ու սուր գրչով հանդարտ եւ անխռով բաց է անում Ֆրանսիայի հիւանդոտ մարմինը եւ ցոյց է տալիս այնտեղ կուտակված վէրքերը։ Նա տարրալուծում է ֆրանսիական բուրժուազիայի բարքերը. նա ցոյց է տալիս խուժանի, ամբոխի սրտում թաքցրած գոռ ոյժերը, նրա մրրկալից շունչը։ Երբէք ոչ մի վիպագիր չէ հասել այնպիսի կատարելագործման, որպիսին հասաւ Զօլան ամբոխի հոգեբանութիւնը նկարագրելու մէջ։ Ասես ամբոխը, մասսան գտել էր վերջապէս իր բանաստեղծին, որ այնքան ճշտօրէն նկարագրում էր նրա ոգին։ Բայց մեծ վիպագրի նշանակութիւնը կայանում է եւ այլ բանում. իր քաղաքացիական հոտառութեամբ նա հասկացել էր, որ Ֆրանսիայի գլխաւոր ցաւը կայանում է տիրող տնտեսական եւ սօցիալական յարաբերութիւնների մէջ։ Դա պարզապէս երեւում է նրա վերջին վէպերից մէկում՝ «Աշխատանքում»։ Սակայն Զօլայի այդ դէմօկրատական հակումները անսպասելի եւ պատահական չէին։ Դեռ եօթանասնական թւականներում նա իր «Ժերմինալ» վէպում մեզ տալիս է աշխատաւոր դասակարգի կեանքից ճշգրիտ եւ յուզիչ էջեր. դրանից յետոյ «Ասսօմուար» վէպում նա ներկայացնում է նոյն աշխատաւոր դասակարգը ալկօհօլիզմի մատնված, որպէս ագիտութեան եւ աղքատութեան հետեւանք. այնուհետեւ «Փողը», եւ «Կանանց երջանկութիւնը» վէպերում նա ցոյց է տալիս մեզ տնտեսական կեանքի մրցումը, կապիտալների կուտակումը, մեծ հարստութիւնների խոշորանալը եւ մանր կապիտալների ոչնչանալը, բօրսայի ֆինանսական խաղերը եւ դրանից առաջացած սօցիալական խոր հետեւանքները։ Այդ բոլոր վէպերը մի մի ուժգին անալիզներ են. նրա այդ բոլոր սօցիալական մտքերի պսակումը մենք տեսնում ենք նրա հռչակաւոր «Աշխատանք» վէպում, որտեղ անմահ վիպագիրը էլ չէ բաւականանում ներկայով, այլ դառնում է մի մարգարէ եւ աւետում ու նկարագրում է իր երեւակայական Ֆրանսիան։

Լի անշէջ հաւատով դէպի ապագան—Զօլան մարդկային աշխատանքը ապօթէօզի է հասցնում, որը աւելի լաւ պայմաններում ընդունակ է մարդկութիւնը երջանկացնելու։

Ահա ընդհանուր առմամբ Զօլան իր գրական երկերի մէջ, որոնցից շատերը մի մի բուրգեր են ապագայ սերնդի համար։

Ո՞ւր է սակայն այն գաղտնիքը, որ մի գրողի մահը այնքան յուզեց ամբողջ Եւրոպան. անշուշտ այն յատկութեան մէջ, որ Զօլան, բացի հազուագիւտ վիպագիրներից մէկը լինելուց, դարձել էր եւ Ֆրանսիայի ամենախոշոր քաղաքացին։ Իբրեւ հասարակական գործիչ, ամենակարճ ժամանակամիջոցում Զօլան դարձաւ մարդկութեան հանդէպ՝ մի տիտան—մարտնչող։

Իր կեանքի կէսը՝ մինչեւ երեսուն տարեկան հասակը նա կռւել է քաղցի ու աղքատութեան դէմ. օրերով նա մնացել է քաղցած, տարիներով նա աղքատութեան մէջ է եղել. վերջապէս նա յաղթում է. բայց այդ կռւում նա ամրացնում է իր տոկունութիւնը, իր կամքը։ Ցեղոյ հասած նիւթական ապահովութեան՝ նա ամբողջ քառորդ դար կռւում է յանուն նոր գրական գեղարուեստական գաղափարների—տիրող հին, ռուտինական գրական դպրոցի դէմ։ Եւ ահա հարուստ, յարգված, անմահութեան շէմքում կանգնած, մօտ վաթսուն տարեկան Զօլան իր կեանքի վերջին 4—5—տարին առանց իր գրիչը դէն գցելու իջնում է աղմկալից հասարակական կռւի ասպարէզը։ Հասարակական գործիչի խիղճը զարթել էր նրա օլիմպիական սրտի մէջ եւ որպէս մի միկրօբ մաշում, արիւն էր հոսեցնում նրա սրտից։

Ռիսկի ենթարկվելով դառնալ մի նոր Դօն-Քիշօտ, կորցնել իր հանգստութիւնը, անունը ու ժողովրդականութիւնը, աւել եւս՝ համարեա մենակ՝ Զօլան ձգում է ձեռնոց ֆրանսիական ամենաուժեղ դասակարգին, որ կազմված էր զինուորական, կղերական եւ այլ տիրող տարրերից։ Կռիւը անհաւասար էր, բայց չուրջը տիրող սուտ ու կեղծը այնքան խոր արմատներ էին ձգել մտքերի մէջ, որ պէտք էր մի տիտանի ձեռք, որ պոկէր, մի կողմ շպրտէր այդ արմատները, պէտք էր նոյնպէս, որ այդ հսկան լինէր հէնց իր մայր-դասակարգի, բուրժուազիայի զաւակը. այդ դէպքում կռւի բարոյական նշանակութիւնը կարող էր տասնապատկվել. այդպէս էլ եղաւ։ Մենք չենք երկարանալու Զօլայի հռչակաւոր «J'accuse»-ի վրա, որով նա մեղադրեց ֆրանսիական կառավարութիւնը եւ նախագահին սուտ ու կեղծի մէջ. այդ կոչը ուժգին կայծակի դղրդոց հանեց, որին հետեւեց մի չը տեսնված փոթորիկ։

Ամբողջ երկու տարի եւ աւելի Ֆրանսիան եւ նրա հետ եւրոպական հասարակական միտքը զբաղված էր Դրէյֆուսի հարցով։ Ի՞նչ էր այդ հարցը, եթէ ոչ մի անմեղ դատապարտվածի հարց. սակայն պէտք էր մի տիտանի ուժեղ ձայնը, որ այդ՝ իսկապէս առօրեայ կրկնվող դէպքերից—ընդհանուր արդարադատութեան արձագանք լսվէր. պէտք էր Զօլայի ձայնը, որ հրապարակ դնվէր պաշտօնական արդարադատութեան ոչ անսխալականութիւնը։

Կռիւը խիստ անհաւասար էր։ Մի կողմից Զօլան մի բուռն ընկերներով՝ միւս կողմից ամբողջ զինուորական եւ կղերական Ֆրանսիան, այն ամենը ինչ տիրող կարգերի պահապանն է։ Կռւի վերջնական ընթացքը անյայտ էր. նա նմանում էր տատանվող նկարներին, որ մերթ ընդ մերթ բարձրանում եւ իջնում են։

Բայց երիտասարդ Ֆրանսիայի համակրանքը քանի գնում Զօլայի կողմն էր թեքվում եւ նա փառաօրէն յաղթեց։ Ճիշտ է, ինքը Զօլան դեռ չէր համարում բոլորովին վերջացած այդ կռիւը. սակայն պարզ էր ամենքի համար, որ աւելին անել մինչեւ. իսկ տիտանի ոյժից էլ բարձր էր, որովհետեւ կաղնի կոտից մի տարվայ ընթացքում հաստարմատ կաղնին չէ կարող ծաւալել իր թեւերը։ Բաւական էր, որ ճշմարտութեան սերմը պարարտ հողի վրա ընկած եւ հողը սկսած լինի։

Եւ հէնց՝ երբ տիտանի սիրտը աւելի քան երբէք լցված էր մարդկութեան սիրով,—այդ սիրտը յանկարծ դադարեց բաղխելուց։ Զօլան մեռաւ այն րօպէին, երբ պատրաստ էր շարունակել մի անգամ սկսած իր կռիւը հասարակութեան հնացած եւ անպէտքացած գաղափարների դէմ։

Դա մեծ կորուստ է։ Բայց որքան հիացմունք, որքան յոյս ապագայի մասին, երբ առօրեայ մանր-մունր անձնական շահերով եւ ինքն էլ մանրացած մարդկութեան շրջապատող մասախուղից յանկարծ դուրս են գալիս մի մի փարոսներ—մերթ մի Տօլստոյ... մերթ մի Զօլա... ահա մի մի առասպելական տիտաններ։...

Ռուբէն Բերբերեան

վերաբերեալ հերթական հարցերի հետ։ Այստեղից նա կուղեւորվի Պետերբուրգ։

—

«Нов. Обоз.» լրագիրը հաղորդում է, որ Կովկասեան կառավարչապետ իշխան Գ. Ս. Գոլիցինը նուիրեց 100 ր. վրաց դրամատիկական ընկերութեան։

—

Երէկ, նոյեմբերի 4-ին, առաւօտեան 10 ժամ 20 րոպէին Թիֆլիսում տեղի ունեցան երկրաշարժի ցնցումներ, որոնք տեւեցին մի քանի վայրկեան։

—

«Кавказъ» լրագիրը հաղորդում է, որ Թիֆլիսում ապրող Բոսպորի պատուաւոր քաղաքացի Ն. Ն. Բոկկինին եւ Սրեւսկի զաւակը Բէնքիոլ գիւղի բնակիչ Ս. Արամեանց գիմեցին կառավարութեան՝ խնդրելով թոյլատրել իրանց «Կովկասեան տեսարանային ընկերութիւն» հիմնել տեղի փոխադրական ձեռնարկութիւնների եւ թէ զանազան բեռներ առնելու համար (վագոններ, օմնիբուսներ, ավտոմոբիլներ, կառքեր, փուրգոններ եւ Թեթեւ կառքեր, բաց եւ փակ)։

—

Մոսկվայի մի քանի կուրսերում մակաս թեմատիկը արգելվելու պատճառով շատ ուսանողներ կուրսերից հեռացան, որովհետեւ թոյլատրել ուսանողներին արդէն գիշերով 2-ը ժամին դասից ելնել։ Այդ բանը պէտք է հարուած ուսանողների համար, որոնք պարապում են ուրիշ տեղ մինչեւ ուշ հարկն է, որպէս զի թոյլատրելին ազատ ժամանակ կուրսերն բուժ։

—

Մայրաքաղաքի լրագիրները հաղորդում են, որ եկող տարի մտադրութիւն կայ բանալ Պետերբուրգում Արեւելքի եւ Միջերկրականի երկրների ցուցահանդէս, Ռուսաստանից կը մասնակցեն Թուրքիայի, Հնդկաստանի, Չինաստանի, Պարսկաստանի, Սիամի, Եգիպտոսի, Տունիսի, Ալժիրի եւ Աւստրիայի մասնակցութեամբ։ Յուցահանդէսը կը կրէ գեղարուեստական-արդիւնաբերական ցուցահանդէս։

—

Հինգշաբթի, նոյեմբերի 3-ին, կայացաւ մի խումբ երկրորդ ներկայացումը, խաղացին Վ. Սուդեյի «Արի բաժանվենք» 3 գործողութեամբ կատակերգը եւ «Փաստաբան Պեյաճ» ամբողջ վոդեվիլը։ Խաղը ընդհանրապէս գոհացուցիչ էր։ Թատրոնում ժողովուրդ շատ քիչ կար։

—

Պետերբուրգում, «Бирж. Вѣд.» լրագրի խօսքով, շուտով կը բացվի արեւելեան գործերի յատուկ գործարան։

—

Մեզ հաղորդում են, որ ֆրանսիական մի ընկերութիւն գիտաւորութիւն ունի բանալ Անդրկովկասում մի պաշտօնական պահոց, որի նպատակն է զարգացնել կաթից յայտնի բոկբոր պանիրը, որ մեր ժողովրդի համար անծանօթ է։ Այդ գործը ձեռնարկել է ներկայումս տեղեկութիւններ է ժողովում Թիֆլիսում Անդրկովկասի գիւղատնտեսական միութեան միջոցով։ Կա-Մաւու Անհրաժեշտ օգնութիւն կը ցուցանեն Անդրկովկասի ընկերութիւններ, որոնց կարելի կը լինի նոյնպէս օգտուել գործարանների եւ կազմել մեծ քանակութեամբ իրենց կաթի։ Ընկերութիւնն է, որ այդ ձեռնարկութիւնը կյանքի կոչի։

—

ԳՈՐԻՍ մեզ գրում են. «Նոյեմբերի 29-ին, քաղաքիս ձայնաւորները խորհրդի կայացեալ քաղաքագլխի ընտրութեան համար, բայց ինչ ընդունել իրար մէջ ձայներ, քաղաքագլուխ պէտք է ընտրվի մէջ ժողովի կողմից, որովհետեւ ձայնաւորները չեն կարողացել ժողովել եւ բաւարար թւով ձայներ շահել եւ ինքը հրաժարվել է ընդհանուր ներկայ պաշտօնից»։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Սեպտեմբերի 20-ին Սոֆիայում կայացաւ մակեդոնական միտինգ, որտեղ խօսեց մակեդոնական բարձր կոմիտէի նախագահ պրոֆէսոր Միխայլովսկի։ Նա ասաց, որ մակեդոնացիները պահանջում են միայն, որ 25 տարի առաջ Բերլինի դաշնագրով իրանց խոստացվածը իրագործվի։ Միտինգը հետեւեալ որոշումը կայացրեց. «Այսօր, 1902 թ. սեպտեմբերի 20-ին, Սոֆիայի քաղաքացիները որոշեցին. 1) խնդրել բոլգարական իշխանութեան կառավարութեանը ամենաեռանդուն կերպով միջամտել եւրոպական պետութիւնների առաջ բարւոքելու մակեդոնական տանջվող ժողովրդի վիճակը եւ պահանջել այդ պետութիւններից Բերլինի դաշնագրի 23 յօդուածի իրագործումը. 2) խնդրել նոյն կառավարութիւնից հրաւիրել մեծ պետութիւնների ուշադրութիւնը հետեւեալ երեք փաստերի վրա. ա) որ Թիւրքիայի վրա ծանրանում են որոշ միջազգային պարտաւորութիւններ եւ որ ոչ միայն Թոյլը, այլ նաեւ ուժեղը պէտք է կատարէ իր պարտաւորութիւնները. բ) որ ոչ թէ Մակեդոնիայի խռովութիւններն են առաջ բերում Թիւրքական գազանութիւնները, այլ, ընդհակառակը, Թիւրքական գազանութիւններն են առաջ բերում խռովութիւնները. գ) որ բոլգարական իշխանութեան ժողովուրդը ոչ մի կերպով չէ կարող անտարբեր մնալ Մակեդոնիայի իր եղբայրների ծանր վիճակին. 3) հրաւիրել բոլգարական արտաքին գործերի մինիստրի ուշադրութիւնը այն բանի վրա, որ բոլգարական դիպլոմատիայի համար վաղուց հասել է ժամը պահանջել, որ մակեդոնական հարցը լուծվի Հաագայի միջազգային դատարանով։

—Ռուսաց լրագիրները հաղորդում են, որ Բոլգարիայի իշխան Ֆերդինանդը մտադիր էր Շիպկայի յօբելեանից յետոյ այցելութիւն տալ Թիւրքաց սուլթանին. այդ այցելութեան նպատակն էր Թուլացնել այն տպաւորութիւնը, որ պէտք է գործէր Բ. Դրան վրա նրան անհաճոյ դէպքի տարեդարձի աղմկալից տօնախմբութիւնը։ Սակայն այժմ իշխանը յետաձգեց իր այցելութիւնը, որովհետեւ Մակեդոնիայի այժմեան վիճակի պատճառով քաղաքական քաղաքավարութեան այդպիսի արտայայտութիւնը տնպատեհ կը լինէր։

—Անգլիայում կազմվել է «Թագաւորական» կոչված մի յանձնաժողով, որին յանձնված է քննել հարաւ-աֆրիկեան պատերազմ վարելու եղանակը։ Սեպտեմբերի 24-ին, ինչպէս հաղորդում են անգլիական լրագիրները, կայացաւ այդ յանձնաժողովի առաջին նիստը։ Սակայն անգլիական հասարակութիւնը քիչ յոյսեր է դնում այդ յանձնաժողովի վրա. նրա նիստերը պէտք է գաղտնի մնան, ուրեմն, հասարակական կոնտրոլից դուրս եւ լրագիրներին պէտք է հաղորդվի միայն իւրաքանչիւր նիստի համառօտ ամփոփումը։ Յանձնաժողովը բաղկացած է Թէեւ պատուաւոր, բայց ոչ անկախ անձնաւորութիւններից։ Յանձնաժողովը քննութեան կենթարկէ Բուլլէր, Բիւլլէր գեներալներին, լորդ Րօբէրտսին եւ լորդ Մէտուէնին։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

3 նոյեմբերի

ՆԻՇ։ Մոսկվայի սլավօնական ընկերութեան պատգամաւորութիւնը, բաղկացած նախագահ Ջերէպ-Սպիրիդօնովիչից, գեներալ Գրինէվիչից եւ Դմիտրի Կոմարովից, ընդունվեց Թագաւորի եւ Թագուհու կողմից։ Նախագահը ողջունեց նորին մեծութեանը ճառով։ Թագաւորը պատասխանեց, որ երբէք չի մոռանայ Մոսկվայի սլաւօնական ընկերութեան նշանակութիւնը սլաւօնականութեան կեանքի մէջ։ Պատգամաւորութիւնը մատուցեց Նոցա մեծութիւններին պատուաւոր դիպլօմներ. Նոցա մեծութիւնները պատգամաւորութիւնը հրաւիրեցին ճաշի։

ՍՕՖԻԱ։ Ցօնչէվի կոմիտէտը կիրակի միտինգ է գումարում մակեդոնական անցքերը քննելու համար։ Մտադրութիւն կայ Սօֆիայում ներկայացուցիչներ ունեցող մեծ պետութիւններին դիմել՝ խնդրելով օգնել մակեդոնացիներին։ Միխայլովսկի առաջարկում է՝ միտինգից յետոյ այցելել նոյն այդ նպատակով Եւրոպայի գլխաւոր քաղաքները։—«Րէֆօրմի» լրագիրը հաղորդում է, որ հրդեհված են այն բազմաթիւ գիւղերը, որոնք Թիւրքաց կողմից սահմանակից են բոլգարական սահմանին։ Անատոլյին հրդեհը Բառակի մօտ հասնում է մինչեւ այդ սահմանը։ 600 փախստականներ եկան Բոլգարիա։ Ասում են, որ Թիւրքերը վճռել են աւելի եռանդուն միջոցներ գործ դնել։

ՎԻԷՆՆԱ։ Երիտասարդ չէխերի կլուբը միաձայն ընդունեց լեզուների մասին համաձայնութեան հիմունքներին վերաբերեալ մինիստր-նախագահին տրվելիք պատասխանի ծրագիրը։ Յայտարարվում է, որ կլուբը կառավարութեան դէմ կը սկսէ ամենախիստ արշաւանք՝ Վիէննայի պարլամենտում գործադրվող բոլոր միջոցներով։

ՊԱՐԻԶ։ Բօէրական գեներալների Ռուսաստան ճանապարհորդութիւնը դեռ եւս չէ վճռված։

ՊՕԼՏԱՎԱ։ Զինուորագրութիւնից խուսափելու ճանապարհը այն հրէաների առաջ փակելու համար, որոնք իրանց փոխարէն ներկայացնում են ծառայութեան համար անպէտքներին, նահանգական իշխանութիւնը հրամանագրեց պահանջել զինուորագրութեան կանչվող հրէաներից լուսանկարչական պատկերներ, վկայված ոստիկանութեան կնքով եւ ստորագրութեամբ։

ՄՕՍԿՎԱ։ Բնափորձների տարեկան նիստում Ֆիշէրի 500 ր. մրցանակը տրվեց Ֆլէրովին։ Հետեւեալ մրցութեան համար 1904 Թւի դեկտեմբերին նշանակված է Թէմա։ Հաշւետուական տարում պրօֆէսոր Լէյստ հետազօտեց էլէկտրօմագնիսական անօմալիաները Կուրսկի նահանգում։ Պրօֆէսոր Սօկոլով հրատարակեց երկրաշարժը Շամախում։ Ընկերութիւնը պատրաստվում է հարիւրամեակի տօնախմբութեան։

Կ. ՊՕԼԻՍ։ Բ. Դրան պահանջի համաձայն, Ռուսաստանը Սօֆիայում առաջադրութիւններ արեց բոլգարական աւազակախմբերի Թիւրքաց սահմանն անցնելու առիթով։ Ինչպէս լսվում է, բոլոր մեծ պետութիւնները, Բ. Դրան շրջաբերական յայտագրի պատասխանի մէջ խոստացան համապատասխան առաջադրութիւններ անել Սօֆիայում։ Բ. Դրան հաղորդում են Սօֆիայից, որ բոլգարական կառավարութիւնը կը փակէ մակեդոնական կոմիտէտը։

ՊՕԼՏԱՎԱ։ Կայսերական երաժշտական ընկերութեան փոխ-նախագահ Մեծ Իշխան Կօնստանտին Կօնստանտինովիչ այցելեց տեղական բաժանմունքի երաժշտական դասարանների բացումը, համակրութեամբ վերաբերվելով դասարանների դիրեկտորի կարծիքին՝ վերածել դասերը երաժշտական դպրոցի հանրակրթական առարկաներով գիմնազիաների չորս դասարանների ծաւալով։ Նորին Բարձրութիւնը ներկայ էր բաժանմունքի սիմֆօնիական ժողովին։

ՍԵՎԱՍՏՕՊՕԼ։ Ժամանեց Մեծ Իշխանուհի Միլիցա Նիկօլաեվնա եւ ճանապարհը շարունակեց դէպի Դիւլբէրգ կալուածքը։

ԲԷԼԳՐԱԴ։ Վուիչի մինիստրութեան պահպանման շանսերը պակասեցին. կառավարութեան փոփոխութիւնը, ըստ երեւոյթին, տեղի կունենայ արքայական զոյգի Նիշից վերադառնալուց յետոյ։

ԵԿԱՏԵՐԻՆՕՍԼԱՎ։ Զէմստվօի ժողովում հաստատվեց, որ Եկատերինօսլավի գաւառը առաջինն է նահանգում իր դպրոցների քանակութեամբ, շինութիւնների սարք ու կարգով եւ ուսուցիչների ապահովութեամբ։ Բացվում են երեկոյեան դասարաններ։ Ժողովրդական կրթութեան վրա ծախսվում է 85,000 րուբլի։

ՎԻԷՆՆԱ։ Համաձայն պատգամաւորների ժողովի քննութեանն առաջարկված նախահաշւի 1903 Թւի համար, եկամուտները հաշւած են 1,726,643,263 կրօն եւ ծախսերը՝ 1,726,225,436 կրօն։ Եկամուտները 417,827 կրօնով աւելի են ծախսից։

Կ. ՊՕԼԻՍ։ Բոլգարական էկզարխը առաջարկեց եկեղեցական ծուխերի վանահայր եպիսկոպոսներին Մակեդոնիայում ներշնչել բոլգարական ազգաբնակութեանը օրինականութիւն եւ բարեկամասիրութիւն։

ՎԱՇԻՆԳՏՕՆ։ Այսօր գիշերը հրատարակված է հաղորդագրութիւն ածխահանների գործադուլի դադարման մասին։

ԿԵՕԼՆ։ Բօէրական գեներալները ժամանեցին եւ հրացմունքով ողջունվեցին համագերմանական դաշնակցութեան բաժանմունքի կողմից։ Դէվէտ յայտնեց, որ գեներալները մարդասիրական նպատակներ ունեն, խուսափում են քաղաքականութիւնից եւ համոզված յոյս ունեն, որ Անգլիան աւելի շատ կը տայ, քան խոստացել է։ Այսօր առաւօտ գեներալները ճանապարհ ընկան Բերլին։

ՊԵԿԻՆ։ Պետութիւնների համաձայնութեամբ, արտաքին գործերի մինիստրութիւնը հրամանագրեց Գարտուին գործադրել մաքսային նոր սակագինը։—Ստորագրված է դաշնագիր Պորտուգալիայի հետ, որի համաձայն Պորտուգալիան ձեռք է բերում երկաթուղու կօնցէսիա Մակաօյում։

ՀՕՆԿՕՆԳ։ Կանտօնում բրնձի անբերրիութիւնը սով առաջացրեց։ Վախենում են խռովութիւններից։ Նուիրատւութիւններ են հաւաքվում ի նպաստ վնասվածների։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Այսօր նահանգական դատարանում քննվում էր օրիորդ Եւրէինովայի, առաջին ամուսնութեամբ Գրօմովայի պահանջը Պետերբուրգի նախկին քաղաքագլուխ Րատկով-Րօժնովից, միլիօնատէր Գրօմովի յաջորդից։ Եւրէինովայի կողմից հանդէս եկաւ երդուեալ հաւատարմատար Պասսովէր, Րատկով-Րօժնովի կողմից երդուեալ հաւատարմատար Լիւստիխ։ Վճռի յայտնելը յետաձգված է երկու շաբաթով։—Թոյլատրված է բանալ Կիեվում արդիւնաբերութեան եւ առեւտրին նպաստող ընկերութեան բաժանմունք։—Ֆինանսների մինիստրի օգնական Կօվալէվսկու տօնախմբութիւնը յետաձգված է մինչեւ նոյեմբերի 10-ը։

4 նոյեմբերի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Կայչոյու քաղաքը, Մանջուրիայում, անապահով է յայտարարված ժանտախտի կողմից։

Կ. ՊՕԼԻՍ։ Բ. Դրան տուած տեղեկութեան համեմատ, նոյեմբերի 1-ին Դարվարիչում, Ստրումիչմայից դէպի հիւսիս, տեղի ունեցաւ բոլգարական հրոսակախմբի ընդհարումը Թիւրքաց ժանդարմների հետ. սպանված են 10 բոլգարներ եւ 2 ժանդարմ։ Հրոսակախմբի մնացորդները հալածվում են Պէտրիչի ուղղութեամբ։ Բ. Դուռը Ջումայի, Բալայի եւ Սերբէսի միջեւ գտնված շրջանը մաքրված յայտարարեց հրոսակախմբերից։ Բռնված գերիները բոլգարական համազգեստով եւ Մանլիխէրի հրացաններով կը ծառայեն որպէս հաստատութիւն մեծ պետութիւններին արած հաղորդագրութեան։

ՍՕՖԻԱ։ Մակեդոնացիների միջեւ բաւական զօրեղ յուզմունք է տիրում։ Ամեն օր լրագիրները երկիւղալի տեղեկութիւններ են տպում ապստամբութիւն բռնկված տեղերից։ Իշխանութեան մի քանի քաղաքներում կայացան միտինգներ, որոնք պահանջում են մակեդոնացիների վիճակի բարւոքումն եւ Բերլինի դաշնագրի 23-դ յօդուածի գործադրութիւնը։ Բոլգարական այսօրվայ լրագիրները տպում են տեղեկութիւններ, որ Պիրին-Պլանինայի մօտ գտնվող մի քանի գիւղեր հրդեհված են, իսկ միւսները այրվում են։ Այնտեղ կոտորած սկսվեց։ Կիսապաշտօնական «Болгарія» լրագիրը պահանջում է օրինական րէֆօրմներ, որոնց ժամանակ միայն հնարաւոր է Մակեդոնիայի խաղաղացումը։

ՊԱՐԻԶ։ Ռուսաց դեսպանը, վերադառնալով արձակուրդից, ստանձնեց իր պաշտօնը։

ՎԱՇԻՆԳՏՕՆ։ Ամէրիկական դեսպանը Կարակասում խնդրեց կառավարութիւնից մէկ կամ երկու պատերազմական նաւեր ուղարկել Լագուայրայի առաջ կանգնած «Մարիէտտա» նաւի օգնութեան համար։ Երէկվայ հեռագրում դեսպանը հաղորդում էր, որ կառավարչական կուսակցութեան զօրքերը գտնվում էին Վալէնսիայի մօտ։ Չէ կարելի տեղեկութիւններ ստանալ մանրամասնութիւնների մասին։ Վալէնսիան շրջապատված է զօրքերով։ Պատերազմը շարունակվում է։

ՍԵՎԱՍՏՕՊՕԼ։ Յունաց Թագուհին նոյեմբերի 2-ին կառքով զբօսանք կատարեց։ Նոյեմբերի 3-ին գնաց Բալակլավա։

ՆԻՒ-ԵՕՐԿ։ Վիլլէմստադից ստացված հեռագրի համաձայն, տեղեկութիւններ են ստացված, որ պատերազմը Վիկտօրիայի մօտ սկսվեց երկուշաբթի եւ վճռական հետեւանքների չը հասցրեց։ Կուին մասնակցում էր ապստամբների մի մասը։ Կառավարչական զօրքերը կորցրին 247 մարդ, ապստամբները—30 հոգի։ Կարծում են, որ Վալէնսիան աւերված է։

ԲԵՐԼԻՆ։ Բօէրական գեներալներ Դէվէտ, Բօտա եւ Դէլարէյ ժամանեցին երեկոյեան։ Բօէրներին ընդունող մասնաժողովի նախագահի ճառից յետոյ, գեներալները գնացին «Պրինց Ալբրէխտ» հիւրանոցը, ուր նրանց ողջունեցին ոտնաւորներով։ Ժողովրդական մասսան բուռն ցոյցեր արեց։

ՍՕՖԻԱ։ Մակեդոնիայի ապստամբութեան մասին տեղեկութիւնները հակասական են մինչեւ անգամ մակեդոնական հեղինակաւոր ընկերութիւնների մօտ։ Մակեդոնական կոմիտէտը բաժանվեց եւ երկու հայեացք է պաշտպանում։ «Րէֆօրմի» մի հրատարակութիւնը յայտարարում է, որ ապստամբութիւնը շատ զօրեղ է եւ խոր արմատներ ունի, նոյնպէս «Րէֆօրմի» միւս հրատարակութիւնը առարկում է, որ իսկապէս ապստամբութիւն չը կայ, այլ կան միայն փոքրիկ ընդհարումներ Բոլգարիայից եկած զօրաբաժինների եւ Թիւրքերի հետ։ Տեղական աղբիւրից հաղորդում են, որ ապստամբները գրաւել են լաւ դիրքեր Պիրին-Պլանինայի շրջականերում եւ երկար կարող են դիմանալ։ Սօֆիական դիվիզիայի գեներալ Բոչիկ ճանապարհ ընկաւ տեսնելու զէնքի կանչված զօրամասերը։

ԿԻՒՍՏԷՆԴԻԼ։ Թիւրքիայից եկած ծերերով եւ կանանցով սկսեց լցվել քաղաքը։

ԲԵՐԼԻՆ։ Բօէրական գեներալների ընդունելութիւնը։ Տրօյանից յետոյ խօսեց Բօտա։ Շնորհակալութիւն յայտնելով ընդունելութեան համար, նա շեշտեց, որ իրանց գալը քաղաքա-

կան նպաստ չունի, այլ բացառապէս մարդասիրական Թեքական ժողովուրդը զանգում է անձնական ազգասէրութեան մէջ եւ այդ չէ կարելի ներարգել։ Գնեալները հնացած իրանց համար յատկացրած բնակարանը, բայց ափտոր չարունակվող բացառնուշութիւններ չնորհել, դուրս եկան պատշգամբը, որից Բոտա Լուա արտասանեց, յայտնելով նոյն մտքերը, ինչպէս եւ առաջին ճառում. յետոյ խօսեց Դեվէտ, Թէ գնեալները եկել են ոչ վրէժխնդիրներ որոնելու, այլ հայրենիքում կարիք է զգում եւ նրանց օգնութիւն է հարկաւոր. Դէլարէ չնորհակալութիւն յայտնեց մի քանի խօսքերով։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ. Արտաքին գործերի մինիստր կոմս Լամզդորֆ հոկտեմբերի 3-ին ճանապարհ գնաց Լիվադիա։

Խմբագիր՝ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԿԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ
ԻՍԱՀԱԿ ՄԷԼԻՔ-ԱԶԱՐԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԹԻՖԼԻՍԻ ՔԱՂԱՔԱՑԻ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ յայտարարում է ի գիտութիւն պ. ընտրողների, որ 1902 Թէ հոկտեմբերի 6-ին, առաւօտեան 10 ժամին, նշանակված են քաղաքային ընտրութիւններ Թիֆլիսի քաղաքային դումայի ձայնաւորների 1902—1906 քառամեակի համար [illegible] ...

ԲԱԳՈՒ
ՀԱՅԵՐԷՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄՆԵՐ
Հ.-Զ.-Ա. Թաղիեւի թատրոնում

Հայ դերասանական դրամատիկական ընկերութիւնը, պ. Աբէլեանի ղեկավարութեամբ, շուտով կը սկսէ իր ներկայացումները։ Խմբի կազմը—տ.տ. Աւետեան, Փառամեան, Ռոզա, Ագալեան, Նուարդ, Տարեան եւ այլն։ Պ.պ. Արմենեան, Աբելեան, Ուսեփեան, Բերյեան, Զարիֆեան, Մելիք-Ցովլաեան, Թաժեան, Ստեփանեան եւ այլն։ [illegible]

Տեղերի գները էժանացված են։
Բացված է 2 աբոնեմենտ, իւրաքանչիւրը 15 ներկայացման համար, 10% զեղչումով։
Ներկայացումները [illegible]
2—2 Ռէժիսոր Աբէլեան

ԴԻՄԻ ՀԱՄԱՐ (Սեւ ծովի ափին)
ՀԱՐԿԱՒՈՐ Է ՄԻ ՌՈՒՍՈՒՀԻ
Հայոց Թեմական դպրոցում, [illegible] 400 րբ., [illegible] Դիմել [illegible] —Карсъ, учителю Хачатуру Теръ-Енокянцу. 3—3

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Պատիւ ունենք հաղորդել պ.պ. վաճառականներին, որ բացի մեր սեփական առեւտրական գործերից, ընդունում ենք յանձնարարութեամբ եւ կոմիսիոներական գործեր.—ապրանքները տեղափոխել Շուշուց Եւլախ, Ռուստամով կամ Գորիսկատան։ Պայմանների մասին կարելի է իմանալ նամակով։ Հասցէն՝ Евлахъ կամ Шуша, Комиссіонерная контора Бр. Курбановы и Латифъ Гаджіевъ. 5—6

Բ Ժ Ի Շ Կ Ա Պ Ե Տ
Ա. ԲԱԲԱՅԵԱՆ
կը սկսէ ընդունելութիւնը սեպտեմբերի 27-ից։ Սերգիեւսկայա փողոց, № 14։ Տելեֆոն 472։
4—4

Աբոնեմենտ № 1
ԱՐՏԻՍՏԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԹԱՏՐՈՆ
Երեքշաբթի, հոկտեմբերի 7-ին
ՀԱՅՈՑ ԴՐԱՄԱՏԻԿԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԽՈՒՄԲԸ
Կը ներկայացնէ առաջին անգամ
Գ. ՇԻՐՎԱՆԶԱԴԷԻ
ՈՒՆԷ՞Ր ԻՐԱՒՈՒՆՔ
4 գործ. նոր դրամա։
Սկիզբը է 8 ժամին երեկոյեան։
Խումբը պատրաստում է Հաւպտմանի «ԹՈՐԱՓՈՒՅԱԾ ԶԱՆԳԱԿ» ֆէերիա—դրամա 5 գործողութեամբ։
Բացված է աբոնեմենտ 8 ներկայացման 20% զեղչումով. կարելի է բաժանորդ գրուել թատրոնի կասսայում մինչեւ հոկտեմբերի 7-ը։
1—2 Ռեժիսոր Ս. Աբելեանց

Ուսուցչուհի Լ. Գ. ՇԱՀԱՆԵԱՆ
որ աւարտել է կանանց մանկավարժական կուրսերը եւ ունի դիպլոմ, ուզում է դասեր տալ ռուսաց լեզուից եւ մաթեմատիկայից, նախապատրաստում եւ կրկնում է դասերը երկու սեռի աշակերտների հետ, նոյնպէս եւ ընդունում է իր մօտ գիշերօթիկ երեխաներ։ Հասցէն. Սապյորնայա փողոց, № 33 (Саперная ул., № 33), Կորպուսի դիմացը։ 1—3

ԹԻՖԼԻՍԻ ԱԶՆՈՒԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԹԱՏՐՈՆ
Տելեֆոն № 617
Այսօր, չաբաթ, հոկտեմբերի 5-ին, Խարկովի ռուսաց օպերային արտիստները կը ներկայացնեն
ԿԱՐՄԷՆ
օպերա 4 գործ. երաժշտութիւն Բիզէի
Դոն-Խօզէի դերը կը կատարէ պ. Բոնաչիչ։
Մասնակցում են. տ.տ. Կարիոլի, Գաշինսկայա, Պետրովսկայա, Բւսուէր, պ.պ. Բոնաչիչ, Պօլուեանօվ, Իգմայլով, Պետրով, Պէվցով, Խարիտօն եւ այլն։
Բալետը կը կազմէ բալետմէյստէր պ. Մենարենի։ Զգեստները եւ դեկորացիաները սեփական արհեստանոցից։
Կապէլմէյստէր Լ. Պ. Շտէյնբէրգ։ Խմբապետ Ա. Գ. Զվերժանսկի։ Կարգադրիչ Մ. Դուրանդին։
Սկիզբը երեկոյեան ժամի 8-ին։
Կասսան բաց է ամեն օր, առաւօտեան ժամի 10-ից մինչեւ 3-ը եւ երեկոյեան 6-ից մինչեւ ներկայացման վերջը։
Վաղը, կիրակի, հոկտեմբերի 6-ին, կը ներկայացնեն «ԼԱԿՄԷ» օպերան։
Դեկորատիւական մասի կառավարիչ Ի. Փիթօեվ։ 1—1

ՊՕՂՈՍ ԿԱՐԱ-ՄՈՒՐԶԱՆ
Խնդրում է բոլոր այն տիկիններին, օրիորդներին եւ պարոններին, որոնք մասնակցել են հանգուցեալ Կարա-Մուրզայի խմբերում եւ ցանկանում են մասնակցել նոր կազմվելիք խմբում, մօտ ապագայում հանգուցեալի յիշատակին մի համերգ տալու նպատակով, համախմբվել կիրակի, հոկտեմբերի 6-ին, ժամը 4-ին ցեր. Вознесенская ул., д. № 8, բժիշկ Աղասարեանի բնակարանում։
1—2

ՀՐԱՒԷՐ
Հոկտեմբերի 6-ին, կիրակի, ս. պատարագից յետոյ, ժամի 1-ին, լինելու է Վանաց մայր եկեղեցու ծխականների վերջին ժողով 1900 եւ 1901 թուականների հաշուեմատեանները քննելու։ Ուստի՝ կրկին խնդրում եմ վերոյիշեալ եկեղեցու ծխականներին՝ որոշած օրը եւ ժամին չնորհ բերել նոյն եկեղեցին՝ նշանակված գրագմունքներին մասնակցելու համար։
Թիֆլիսի հայոց եկեղեցիների գործակալ՝
2—2 Գրիգորիս քահանայ Երզնկեանց

ԲԺԻՇԿ ՄՈՒԼԻՆ
ընդունում է ամեն օր կոկորդի, քթի եւ ականջի հիւանդութիւններ ունեցողներին, ժամը 11—1 առաւօտեան եւ ժամը 4—6-ը երեկոյեան։ Սուդեբնայեա փողոց, № 30։
7—14

Մամուլի տակ է եւ տօներին նուէր տալու համար պատրաստ կը լինի
„ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ-ԻԴԷԱԼԻՍՏ“
Շ Ի Լ Լ Ե Ր
կենսագր. ու գրախօս. ընդարձակ աշխատութիւն, բազմաթիւ պատկերներով, չքեղ հրատարակութիւն։ Բաժանորդագինը 2 ր., չքեղ կազմով 3 ր.։ Դիմել՝ Петербургъ, Пушкинская Скоропечатня. (Лештуковъ пер., 4, Др. фил. С. Тараянцъ. 5—10

Աղուլեաց Համդամէջ գիւղացի հանգուցեալ Սարգիս Թումանեանցի այրի Սոֆիա Թումանեանցը իր որդիներով եւ Ցարութիւն Արուշանեանցը վշտահար սրտով յայտնում են առաջինը իր սիրելի եւ անդրանիկ որդի, երկրորդները իրանց սիրելի եղբօր, եւ երրորդը իր սիրելի քրոջորդի

Գ Է Ո Ր Գ Ի

անժամանակ մահը, որ տեղի ունեցաւ ամսիս 3-ին, առաւօտեան ժամի 7-ին։ Խնդրում են ծանօթներին եւ բարեկամներին չնորհ բերել յուղարկաւորութեանը կիրակի, ամսիս 6-ին, իր բնակարանից, Կուկիա, Անդրոնիկովսկայա փողոց, № 16, դէպի Կուկիայի ս. Աստուածածին եկեղեցին։ Թաղումը Խօջիվանքի գերեզմանատանը. ամբիծքը կը կատարվի այսօր, չաբաթ, երեկոյեան ժամի 6-ին։ 1—2

ԼԻԱԿԱՏԱՐ ԲԱՌԱՐԱՆ ՌՈՒՍԵՐԷՆԻՑ ՀԱՅԵՐԷՆ
(ПОЛНЫЙ РУССКО-АРМЯНСКІЙ СЛОВАРЬ)
Ե. ԴԱՂԲԱՇԵԱՆԻ
Լոյս տեսաւ երկրորդ պրակը։ Գինն է 1 ր., ճանապարհածախսով 1 ր. 15 կ. բոլոր պրակների բաժանորդագինն է 6 ր. Մինչեւ երրորդ պրակի լոյս տեսնելը 3 ր. ուղարկողը համարվի բաժանորդ եւ անյապաղ կը ստանայ արդէն լոյս տեսած պրակները։ Դիմել հեղինակին. Тифлисъ, Армянская Семинарія, А. С. Дагбашьяну. Կամ книжный магазинъ „Гутенбергъ“.
2—2

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ
Լ Ա Բ Օ Ր Ա Տ Օ Ր Ի Ա
Գ. ՓԱՍՏՐՄԱՃԵԱՆԻ
ԴՈԿՏՈՐ ՔԻՄԻԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ
Քիմիական անալիզներ (որակական եւ քանակական) ամեն տեսակ նիւթերի՝ հանքեր, հանքային ջրեր, գիւղատնտեսական նիւթեր եւ այլն եւ այլն։
Տեխնիկական փորձեր եւ խորհուրդներ։
Դիմել՝ Тифлисъ, Кавказская Центральная Лабораторія Доктора химіи Г. Пастермаджіянъ, Вельяминовская ул., д. Лорисъ-Меликова, № 19. 10—26

Թիֆլիսի Կենտրոնական Գրավաճառանոցում
վաճառվում են

ԱԼԻՇԱՆ Հ. ՂԵՒՈՆԴ, Հայապատում—պատմիչք եւ պատմութիւնք Հայոց, պատկերազարդ հրատարակութիւն. Վենետիկ, 1901 թ. գ. 20 ր.
ԱՂԱՆԵԱՆ Գ. ա. ք., Դանիէլ Կաթողիկոս, Դիւան Հայոց պատմութեան Ե. գիրքը. Թիֆլիս 1902 թ. գ. 4 ր.
ԱՐԾՐՈՒՆԻ Վ. բժ., Դողէրոցք կամ մալարիա, նկարներով. Թիֆլիս, 1902 թ., գ. 5 կ.։ Նոյն տեղը ծախվում են նաեւ բժշկի միւս գրքերը.
ԲԵՐԴՆԻԿՕՎ պրոֆ., Նոր պետութեան վերաբերմունքը դէպի կրօնը, խմբ. Ս. Տիգրանեանի, Թիֆլ. 1902 թ. գ. 25 կ.
ԲՈՒԴՈՒՂԵԱՆ Ա. բժ., Առողջ ու հիւանդ երեխայի ոգին. Պետերբ. 1902 թ. գ. 20 կ.։ Նոյն տեղը ծախվում են նաեւ բժշկի միւս գրքերը։
ԴԱՂԲԱՇԵԱՆ Ե., Լիակատար բառարան ռուսերէնից հայերէն, պրակ երկրորդ. Թիֆլ. 1902 թ. գ. 1 ր.։ Ծախվում է նաեւ նախորդ ա. պրակը։
ԴՈԲՐՕԼԻՒԲՕՎ Ն., Ալէքսանդր Գուսացցի քահանան եւ իր քարոզները, Թարգմ. Գ. քահ. Մկրտումեանի. Պետր. 1902 թ. գ. 25 կ.։
ԷՓՐԻԿԵԱՆ Հ. Ս., Պատկերազարդ բնաշխարհիկ բառարան, հատոր առաջին ե. պրակ. Վենետ. 1902 թ., գ. 1 ր. 50 կ.
ԼԷՕ, Ստեփաննոս Նազարեանց, պատկերազարդ, երկու հատոր. Թիֆլ. գ. 1 ր. 50 կ.
ՀԱԽՎԵՐԴԵԱՆ Ա., Վշտահար սրտից—բանաստեղծութիւններ, Թիֆլ. գ. 20 կ.
ՄԱՆՈՒԷԼԵԱՆ Լ., Դէպի վեր, դրամատիկական պօէմա, Պետր. 1902 թ. գ. 10 կ.։
ՄՆԱՑԱԿԱՆԵԱՆ Խ. քահ., Կրօնի դասագիրք, ա. տարի, պատկերազարդ. Պետր. 1902 թ. գ. 30 կ.
» Հատընտիր աղօթքներ Հայաստանեայց ս. եկեղեցւոյ, հանդերձ ռուսերէն թարգմանութեամբ. Պետր. 1902 թ. գ. 30 կ.
ՏԱՆԴԷ, Աստուածային կատակերգութիւն—Դժոխք, Թարգ. Ղազիկեանի. Վենետ. 1902 գ. 1 ր. 25 կ.
ՏԸ-ՎԻՆՅԻ Ալ., Բերթուածներ, Թարգմ. Արշ. Չօպանեանի, Պարիզ, 1902 թ. գ. 50 կ.։
Ծանօթ. Մամուլի տակ է եւ այս օրերս լոյս կը տեսնէ Ստ. Պալասանեանի «Հայոց պատմութիւն», երրորդ տպագրութիւն, մաքուր թղթի վրա, գինը նախկին 1 ր. 50 կ.
Դիմել՝ Въ Тифлисъ, въ Центральную Книжную Торговлю. 4—5

ՄԻ ՌՈՒՍ ԿԻՆ
տան դերձակուհու տեղ է որոնում։ Կարող է եւ օրավարձով աշխատել, հիւանդի նայել, տան տնտեսութեամբ պարապել եւ երեխաների մասին հոգալ։ Հասցէն «Մշակի» խմբագրութիւն։
3—5

Ա Տ Ա Մ Ն Ա Բ Ո Յ Ժ
ՕՐ. Ս. ՇԵՐՄԱԶԱՆԵԱՆ
Շարունակում է հիւանդների ընդունելութիւնը։
Առաւօտեան ժամը 9—2
Երեկոյեան ժամը 5—7
(հ. կ.) 12—105

ՏՊԱԳՐՎՈՒՄ Է ԵՒ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 19-ԻՆ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ
Լ Է Օ
Գ Ր Ի Գ Ո Ր   Ա Ր Ծ Ր Ո Ւ Ն Ի
Առաջին հատոր
(մօտ 460—480 երես, 15 պատկերով)

Ամբողջ գործը, որ գրական-կենսագրական մի մանրամասն տեսութիւն է, բաղկացած կը լինի ԵՐԵՔ հատորից, իւրաքանչիւրը մօտ 500 երես, զարդարված ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐՈՎ (կը լինեն «Մշակի» աչքի ընկնող աշխատակիցների պատկերները)։

Առաջին հատորը բաղկացած է երկու մասից. I) Արծրունիների տոհմը. II) Գրիգոր Արծրունու ուսանողական տարիները (գրական գործունէութիւն մինչեւ «Մշակը»)։ Երկրորդ եւ երրորդ հատորները նուիրված են «Մշակի» շրջանին։ Երկրորդ հատորը լոյս կը տեսնէ 1903 թ. փետրվարին։

Մաքուր տպագրութիւն, լաւ թղթի վրա։ Գրքի շապիկը տպվում է Վենետիկի Մխիթարեան տպարանում եւ ներկայացնում է յատուկ պատուիրված գունաւոր նկար։

Բ Ա Ց Վ Ա Ծ   Է   Բ Ա Ժ Ա Ն Ո Ր Դ Ա Գ Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն

Բաժանորդագինն է երեք հատորի համար ԵՐԵՔ ՌՈՒԲԼԻ, ճանապարհածախսով ՉՈՐՍ ռուբլի։ Կարելի է վճարել եւ մաս-մաս, այն է. 2 ռուբլի բաժանորդ գրվելիս, իսկ մնացածը երկրորդ հատորը լոյս տեսնելուց յետոյ։

Կամենալով հնարաւորութիւն տալ ցանկացողներին ունենալ գրքերը ԿԱԶՄԵՐԻ մէջ, մենք առաջարկում ենք ԳԵՂԵՑԻԿ, ՃԱՇԱԿԱՒՈՐ կազմեր։ Գինը նշանակում ենք առանց մեր կողմից որ եւ է յաւելումի, այն է ՄԻ ՌՈՒԲԼԻ երեք կազմի համար։ Դրսի քաղաքներից կազմած օրինակներին բաժանորդ գրվողները պէտք է աւելացնեն ճանապարհածախս 20 կոպէկ՝ պօստային փաթեթի համար։

Հատորները առանձին-առանձին չեն ծախվի։ Բոլոր երեք հատորները լոյս տեսնելուց յետոյ, գինը կը բարձրացնվի։ Վերադիր վճարով բաժանորդագին չէ ընդունվում։

Թիֆլիսում բաժանորդ գրվել կարելի է. 1) Հեղինակի մօտ, «Մշակի» խմբագրատանը եւ 2) «Գուտենբէրգ» գրավաճառանոցում, Լորիս-Մելիքեան փողոց։

Օտար քաղաքացիները դիմում են. Тифлисъ, Редакція «Мшакъ»։